

О‘QISH VA ONA TILI SAVODXONLIGI DARSLARIDA SINFDAN TASHQARI ISHLARNI O‘TKAZISH

Hamidova Kamola Mamirovna
filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD),
katta o‘qituvchi Qo‘qonDPI
Ergashaliyeva Nasiba O‘ktamjon qizi
Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti talabasi, Qo‘qonDPI

Annotatsiya: maqolada boshlang‘ich sinf o‘qish va ona tili savodxonligi darslarida sinfdan tashqari ishlarni o‘tkazishning mazmuni va mohiyati tahlil qilingan va ilmiy asoslangan.

Kalit so‘zlar: adabiy kechalar, ekskursiya, bayramlar, tadbirlar, to‘garaklar, uchrashuvlar, fan olimpiadalari, ko‘rik tanlovlar.

Abstract: in the article, the content and essence of conducting extracurricular activities in primary school reading and mother tongue literacy classes is analyzed and scientifically based.

Key words: literary evenings, excursions, holidays, events, clubs, meetings, science Olympiads, competitions.

Аннотация: в статье анализируются и научно обосновываются содержание и сущность проведения внеурочной деятельности на уроках чтения и грамотности на родном языке в начальных классах.

Ключевые слова: литературные вечера, экскурсии, праздники, мероприятия, кружки, встречи, научные олимпиады, конкурсы.

Maktab o‘quvchisini o‘qish malakasi bilan qurollantirish bilan bir qatorda kitobni mustaqil o‘qiy oladigan, uni tushunadigan, ma‘lum bir mavzuga oid kitoblarni tanlay oladigan, gazeta va jurnallarni ham mustaqil o‘qiydigan faol kitobxonni tarbiyalaydi. Shu jihatdan sinfdan tashqari o‘qish (STO‘) tarbiyaning asosiy quroli sifatida xizmat qiladi, ko‘p narsani bilishga havasni orttiradi. STO‘ning maqsadi o‘qish malakalarini takomillashtirish, kitob tanlay oladigan, muntazam kitob o‘qiydigan, o‘qilgan kitobni to‘g‘ri baholay oladigan ongli kitobxonni tarbiyalashdir.

O‘zbek xalqi juda qadim zamonlardayoq ilm-fanga katta e‘tibor bilan qaragan va uni rivojlantirishga harakat qilgan. Ibn Sino, Beruniy, al - Xorazmiy, Amir Temur, Ulug‘bek va boshqa ko‘plab allomalar ilm - fanni dunyoga tanitganlar. Ilm - ma‘rifatga beqiyos hurmat bilan qaragan xalqimiz qanday qiyinchilik va to‘siqlar bo‘lmasin, o‘z farzandlarining savodli bo‘lishini orzu qilganlar, ularni yoshligidanoq maktabga o‘qishga berganlar. Maktabdor domlalar o‘z usullari va tajribalariga asoslanib

bolalarga saboq berganlar. Demak, O'zbekistonda o'qitishning o'ziga xos usullari mavjud bo'lgan va ular rivojlanib borgan.

STO' darslarining muhim vazifalaridan biri mustaqil o'qish malakalarini tarbiyalash hisoblanib, buning uchun mustaqil bajarish uchun topshiriqlar berish, qiziqarli mashq turlaridan foydalanish, eng yaxshi insholarni, taqrizlarni, yozuvchi haqida to'plangan ma'lumotlarni o'qitish, *“Tez aytish”*, *“Topishmoqlar topish”*, *“Ifodali o'qish”*, *“Maqollar aytish musobaqasi”*, *“Ertak to'qish”*, *“Bilimdonlar anjumani”* kabi ko'riktanlovlar tashkil qilish, muayyan mavzular bo'yicha savoljavoblar uyushtirish, o'yin tarzidagi ish turlaridan foydalanish zarur. o'qilgan asarlar yuzasidan suhbatlar o'tkazish, *“Kitob haftaligi”* tashkil etish, asarlar asosida kichik insholar yozishni mashq qilish yaxshi samara beradi. STO' sinfda o'qish bilan uzviy bog'liq ravishda uyushtiriladi. Sinfda o'qish STO' uchun zarur bo'lgan o'qish malakalarini shakllantiradi, o'quvchilarning o'qigan asarini tushunishga o'rgatadi, lug'atini boyitadi. STO' qiziqarli va o'ziga jalb etadigan faoliyat bo'lib, bolalarning bilim doirasini boyitadi, qiyoslash uchun material beradi. Sinfda o'qish — hayotga tayyorlash vositasi, sinfdan tashqari o'qish esa hayotning o'zidir.

Ona tili va o'qish savodxonli fanidan sinfdan tashqari olib boriladigan ishlar ham ta'limiy, ham tarbiyaviy maqsadlarni ko'zlaydi. Uning ta'limiy ahamiyati shundaki, o'quvchi bu jarayonda qo'shimcha bilim, malaka va ko'nikmalarga ega bo'ladi. Tarbiyaviy ahamiyati esa nutq odobini tarbiyalash, zukkolik, tezkorlik va hozirjavoblik singari fazilatlarini shakllantirish, mustaqil fikrlash, ijodiy faoliyat ko'rsatish, nutq odobini tarbiyalash singarilarda o'z ifodasini topadi. Doimiy tadbirlarga to'garak mashg'ulotlari kiritilsa, qolganlari vaqti – vaqti bilan o'tkaziladigan tadbirlarga kiradi.

Sinfdan tashqari ishlarning shakllari va vazifalari.

• Sinfdan tashqari ishlar ayniqsa boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun katta ahamiyat kasb etadi. Ularga nutqini o'stirish, olingan bilim va malakalarni mustahkamlash uchun yordam beradi. Yangi qo'shimcha ma'lumotlar manbai hisoblanadi.

• Sinfdan tashqari ishlarning ta'limiy ahamiyati – o'quvchilarga qo'shimcha bilim, malaka va ko'nikmalar berish.

• Tarbiyaviy ahamiyati – o'quvchilarning ijodiy faoliyat ko'rsatishiga, nutq odobiga, mustaqil fikrlashiga zamin hozirlash.

Sinfdan tashqari ishlarning turlari:

- Adabiy kechalar o'tkazish;
- Ekskursiya;
- Turli bayramlar va tadbirlar o'tkazish;
- To'garaklar tashkil etish;
- Shoir va yozuvchilar bilan uchrashuvlar tashkil etish;

- Fan olimpiadalari;
- Ko‘rik tanlovlar.

Sinfdan tashqari o‘qish uchun kitob tanlashda quyidagi tamoyillarga amal qilinadi:

1. Kitob tanlashda tarbiyaviy maqsad ko‘zda tutiladi.
2. Kitob tanlashda asarlar janri va mavzusining xilma – xilligi e‘tiborga olinadi. Boshlang‘ich sinfda o‘quvchilar, asosan, hikoyalar, ertaklar, topishmoqlar, maqollarni o‘qishga qiziqqanlari uchun shu janrdagi asarlar tanlansa, maqsadga muvofiq bo‘ladi.
3. Kitobning o‘quvchilar yoshi va saviyasiga mosligi hisobga olinadi.
4. Kitob tanlashda o‘quvchilarning shaxsiy qiziqishi va mustaqil o‘qishi hisobga olinadi.
5. Kitob tanlashda mavsumiy tamoyilga amal qilinadi.

Umuman olganda, kitobni to‘g‘ri tanlash sinfdan tashqari o‘qish muvaffaqiyatini ta‘minlashning muhim shartidir.

Sinfdan tashqari o‘qishga rahbarlik qilish shakllari STO‘ ga rahbarlikning asosiy shakli maxsus sinfdan tashqari o‘qish darslaridir. Bunday darslar erkin dars hisoblanadi. STO‘ darslarida o‘quvchilarning kitobxonlik qiziqishlari, bilim doirasi, estetik taassuroti, badiiy obrazlarni idrok etishi, ijodiy qobiliyati rivojlanadi; faol kitobxonga xos ko‘nikma va malakalar shakllanadi.

Sinfdan tashqari o‘qish darslari o‘quvchilarning faolligini oshirishga qaratiladi, shuning uchun ularning qurilishi juda xilma – xil bo‘ladi. Har bir dars o‘qituvchi va o‘quvchining ijodi boshlanadi, darsda qanchalik xilma – xillikka, hayotiylikka erishilsa, maqsadga erishish oson kechadi.

Shularga qaramay, STO‘ darslari o‘z oldiga qo‘yilgan vazifalarni amalga oshirishi uchun ma‘lum talablarga bo‘ysunadi. Ular quyidagilardir:

1. Har bir darsda o‘quvchilar o‘qilgan kitoblar (asarlar) hisobga oliandi. Ular o‘qigan va o‘qiyotgan kitoblarini sinfga olib klib ko‘rsatadilar, ikki – uch o‘quvchi o‘zlari o‘qigan kitob haqida gapirib beradi, darsda o‘zaro fikr almashish holati yaratiladi (bu holat darsdan tashqari vaqtda ham davom etishi mumkin).
2. Har bir darsda o‘qish uchun yangi kitob (asar)lar tavsiya qilinadi. Tavsiya qilish shakllari turlicha bo‘lib, ular fikr almashuv, kitobni ko‘rsatish, sinfda ko‘rgazma tashkil etish, o‘quvchilarni qiziqtirish uchun tavsiya qilinadigan kitobdan biror parchani o‘qib berish, rasmlarni ko‘rsatish yoki film namoyish etishdan iborat bo‘lishi mumkin.
3. Har bir darsda o‘quvchilarga yaxlit holda o‘qitish mumkin. Agar hajmi kattaroq bo‘lsa, bu ish ikki – uch dars davomida amalga oshiriladi. Bunda o‘quvchilar o‘zlari o‘qigan kitobdan biror parchani ovoz chiqarib o‘qib berishlari mumkin. Bu

jarayonda ichda o'qishdan ham, she'r yodlashdan ham, rollarga bo'lib o'qishdan ham foydalaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Avezmetova Manzura, Durdiyeva Azzatjon "Boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari ishlarni tashkil etishning maqsad va vazifalari" O'zbekistonda ilmiy tadqiqotlar: davriy anjumanlar, Toshkent , 2022 – yil.
2. Hayitboyeva Nilufar Rustamovna, Sherova Muhayyo Hamrayevna, "Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida innovatsion va interfaol usullardan foydalanish" T. 2022 – yil.
3. Hamidova, Kamola Mamirovna. "On andijan polysynonym and its variants." ASIAN JOURNAL OF MULTIDIMENSIONAL RESEARCH 10.5 (2021): 661-664.
4. Muhammadalievich, Uluqov Nosirjon, and Hamidova Kamola Mamirovna. "ABOUT SYRDARYA HYDRONYM VARIANTS." Web of Scientist: International Scientific Research Journal 3.6 (2022): 1667-1670.
5. Mamirovna, Hamidova Kamola. "ОБ ИСТОРИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКАХ ТОПОНИМИИ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ И ВАРИАНТАХ НЕКОТОРЫХ ТОПОНИМОВ." Gospodarka i Innowacje. (2022): 1-9.
6. Ubaydullaevna, N. S., Mehmonalievich, T. A., Mamirovna, H. K., & Nosirovna, N. D. ON THE PRINCIPLES OF CATEGORIZATION OF WORDS.
7. Nizamova, S. H. The Role of Pedagogical Games in the Personal Development of Primary School Students. International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology.